

Franse presidentsverkiezingen en Europa

Bernard Tuytens

Zal de Europese kwestie sterk doorwegen in de Franse presidentsverkiezingen? Het antwoord is vooralsnog moeilijk voorspelbaar. Zeker is dat een kandidatuur van Jacques Delors Europa helemaal vooraan op de agenda zou geplaatst hebben. Iedereen weet dat de gekste verwachtingen en de onverstandigste speculaties van (gematigd) links op zondagavond 11 december 1994 plaats ruimden voor een even radeloos besef van machteloosheid (de "vervroegde avond van de verkiezingsnederlaag"). Jacques Delors is geen presidentskandidaat; er zijn er wel een tiental andere. Wanneer wiebelaar Chirac buiten beschouwing gelaten wordt, zijn er twee kandidaten die bestaan bij de gratie van een diep Frans nationalisme. Philippe de Villiers en Jean-Marie Le Pen zullen er zonder de minste twijfel voor zorgen dat tijdens de campagne ongenadig op Europa ingehakt wordt. De eerste oogst - mede door de gulle financiële steun van de Frans-Britse miljardair J. Goldsmith - veel succes bij de zelfverklaarde Franse landadel. Tijdens de Europese verkiezingen was de Villiers goed voor 12,4 %. Zijn strategie is erop gericht zoveel mogelijk neenstemmers van het Maastricht-referendum voor zijn kar te spannen. Maar wellicht wordt hij, geprangd tussen Le Pen enerzijds en RPR en UDF anderzijds, al in de eerste ronde het slachtoffer van de "nuttige stem". De tweede, het vleesgeworden symbool van het autoritaire, regressieve nationalisme, doet het bij presidentsverkiezingen (14,4 % in '88) altijd beter dan bij andere verkiezingen.

Zo Europa dan al niet uitgroeit tot het hoofdthema van de presidentsverkiezingen, zal het ongetwijfeld toch een prominente rol spelen. Hoe zien de belangrijkste kandidaten de toekomst van de Unie?

Edouard Balladur wedt op twee paarden. Bij de presentatie van zijn programma op 13 februari 1995 prees hij een "empirisch optreden" aan, dat "de staten die dat wensen de mogelijkheid geeft versneld vooruit te gaan op het gebied van de intergouvernementele samenwerking, zonder evenwel diegenen uit te sluiten die voorlopig afzijdig zouden blijven". Valéry Giscard d'Estaing had gelijk toen hij het jesuitisme achter deze formule een poging noemde om

tegelijk de anti-Europeanen een plezier te doen zonder de pro-Europeanen te sterk te ontgoochelen. Er is de toezegging aan de anti-Europeanen: het perspectief van samenwerking tussen regeringen, dat het tegendeel is van een federaal systeem waarin de Commissie een prominente rol speelt. De pro-Europeanen worden gelokt met de wortel van een meer verregaande en versnelde vooruitgang in beperkte kring.

Monetaire Unie

Eerder was twijfel gerezen aan de wil van Balladur om de eenheidsmunt te realiseren volgens de timing die het verdrag van Maastricht bepaalt. Zo sprak hij zich tijdens de campagne voor het Maastricht-referendum uit voor de Britse optie van een gemeenschappelijke munt, tegengesteld aan een eenheidsmunt. Zo gedroeg zijn aanhanger en minister van Ondernemingen en Economische Ontwikkeling, A. Madelin, zich alsof de eenheidsmunt aan onaanvaardbare breidel zou zijn voor de "vrije krachten van de markt". Wie - zoals een groot aantal liberalen zoals von Hayek - de munt bekijkt als een handelswaar zoals zovele andere, waarvan de prijs vrij op de markt bepaald wordt, gruwelt bij de gedachte van een eenheidsmunt. Die veronderstelt immers onherroepelijk vastgelegde pariteiten. Links van zijn kant heeft in de monetaire unie altijd een driedubbele kans gezien: een solied instrument tegen speculatiegolven, voor mogelijke verlaging van de korte termijn interestvoet en voor verdere politieke eenmaking. In Noord-Europa wijst links er bovendien op dat een monetaire unie een uitstekend hulpmiddel is voor wie duurzame ontwikkeling nastreeft. Overigens heeft de economische geschiedenis van het Europa van de jongste vijftig jaar aangetoond dat de landen met een stabiele munt ook het meest groei, export en tewerkstelling gecreëerd hebben. Uitgerekend in die landen staat de sociaal-democratie ook het sterkst.

Edouard Balladur schijnt nu - naadloos aansluitend bij een Frans belang - zijn bocht genomen te hebben. Sinds februari '95 is hij een zelfverklaard voorstander van de invoering van een eenheidsmunt die al begin '97 zou kunnen plaatshebben. Dat veronderstelt niet enkel een beslissing eind '96 maar vooral twee zaken die de Franse regering zelf in handen heeft. De eerste is de voorbereiding daarvan door het Frans voorzitterschap tijdens de eerste jaarhelft van '95. De tweede is de budgettaire inspanning (een 150 miljard Franse Frank volgens sommige bronnen) die Parijs in de loop van de komende achttien maanden wenst te leveren om tijdig te voldoen aan de bekende

criteria. Noch voor het een noch voor het andere wordt blijk gegeven van veel dynamiek.

Samengevat komt de houding van Balladur neer op een grote dubbelzinnigheid; pro een sterk Europa doch met respect voor de natie-staat, pro een sterk Europa doch met zwakke instellingen. Wellicht verklaart dit - hoe tegenstrijdig het op het eerste zicht ook lijkt - Balladurs optie voor een vlugge overgang naar de derde fase van de EMU (Economische en Monetaire Unie). Als de eenheidsmunt er toch al is, kan het zoveel meer federaal gezinde Duitsland van Helmut Kohl tijdens de voorbereiding van de nieuwe verdragsherziening de EMU niet langer afhankelijk maken van of koppelen aan een verdergaande federalisering van de instellingen van de EU. Wanneer eind '96 al beslist zou zijn tot de invoering van een eenheidsmunt, kunnen er geen loopbruggen meer gebouwd worden naar onderhandelingen over institutionele hervormingen die een andere dead line kennen.

Een Europese eenheidsmunt is een evident Frans belang. Waarom? Omdat - bij afwezigheid van een eenheidsmunt - Europa het uitzicht krijgt van een loutere DMark-zone. Duitsland, of beter Frankfurt, bepaalt maat en melodie. De andere landen proberen mee te zingen. De Unie biedt nu, in 1995, immers een grondig verschillend beeld van wat eerder het geval was. Er is ten eerste het toegenomen Duitse gewicht als gevolg van de eenmaking. Ten tweede versterkt zowel de recente (Scandinavië en Oostenrijk) als de in het vooruitzicht gestelde (Centraal-Europa) uitbreiding van de Unie nog het "germaans" segment van de Unie. De Duitse macht is in hoofdzaak economisch-financieel. Het symbool ervan is de DMark waarover Bonn en vooral Frankfurt vooralsnog alleen beslissen. Dat beslissingsmechanisme ont-monopoliseren, tot een gemeenschappelijke Europese zaak uitroepen, is de wens van de burens van Duitsland. Frankrijk wenst ook een Franse vinger aan de trekker van de DMark. Of beter: het wil een volwaardige plaats aan de tafel in Frankfurt wanneer het erop aankomt de monetaire politiek (munt en korte termijn interestvoet) te bepalen. Voor alle landen die deelnemen aan de derde fase van de EMU is het van groot belang dat ze op die manier - weze het gezamenlijk en dus in overleg - een stuk verloren gegane macht terugwinnen.

Voor Parijs zit hierbij één indigeste graat in de lekkere vis. Bij de zeven tot acht landen die in '97 of - volgende mogelijkheid - in '99 in aanmerking komen om de eenheidsmunt in te voeren, is er niet één bevriend zuiders land. Italië is een monetaire verstekeling. Spanje zou behulpzaam kunnen zijn. Maar de Spaanse economie doet het niet goed. In februari '95 kwam de

peseta tot twee keer toe zelfs ernstig onder druk. Frankrijk zal zonder de ruggesteun van een gelijkgesteld groot zuiders land tot een overwegend germaanse EMU moeten toetreden.

De huidige tweede fase van de EMU is de cohesie- en structuurfondsenfase, d.w.z. een periode die uitsluitend bedoeld was om de zwakkere lidstaten de kans te geven de sterkere bij te benen via allerlei gerichte geldstromen van Noord naar Zuid. Het effect daarvan is vooralsnog te gering om een EMU-derde fase met ruimer ledental mogelijk te maken.

Berlijn en Parijs

De Franse rechterzijde is timide geworden ten opzichte van verdere Europese integratie. Het Europa waarbinnen Frankrijk nu een plaats moet veroveren verschilt grondig van dat in het verleden. Eerder had Parijs het adagium van Charles De Gaulle "la place de la France est au premier rang" in de praktijk kunnen brengen door het economische leiderschap van Duitsland te compenseren met een hoge dosis Frans politiek leiderschap in de toenmalige E.E.G., later E.G., en een fikse geldstroom vanuit Duitsland naar o.m. de Franse boeren.

Maar er is meer. Zo voorzag het Verdrag van Rome (1957) in een geleidelijke invoering van een eengemaakte markt tussen de Zes, gespreid over 17 jaar. Alhoewel iedereen in de jaren zestig het begrip "marché commun" in de mond nam, bleef deze geheel en al onbestaand. Het was één van de talloze "dode letters" in het Verdrag. Wat was de reden? Zeer zeker, in Bonn oordeelde Erhard dat het allemaal veel breder en ruimer moest, een gezamenlijke tariefmuur zou de aanzienlijke Westduitse commerciële belangen buiten de Zes al te erg hinderen. Maar de Fransen wensten deze gemeenschappelijke markt evenmin. Ze beseften dat hun industrie nauwelijks de kans had in de concurrentie met West-Duitsland en de Benelux te overleven. In de praktijk was het Verdrag van Rome allerminst wat het leek. Doch het bood decennialang het voordeel van een oplossing van het Duitse vraagstuk. Economisch werd West-Duitsland verankerd in een West-Europa waarvan de politieke leiding bij Frankrijk berustte. In 1957 kreeg Frankrijk er ook nog het toetje van Euratom bovenop.

Ook later bleef die molen draaien. Het Verdrag van Maastricht was een verzekeringscontract tegen de mogelijke risico's die aan de Duitse eenmaking

verbonden waren. Door de EMU, die het leeuwendeel van Maastricht uitmaakt, verklaarde Duitsland zich bereid een stuk van zijn economische soevereiniteit op te geven in ruil voor de instemming van zijn partners met een herwonnen eenheid en politieke soevereiniteit. Eén van de problemen bij het Franse referendum over Maastricht was dat uitgerekend dit motief nauwelijks uitdrukkelijk als argument kon ingezet worden omdat het debat in de publieke opinie in dat geval een al te anti-Duitse wending zou hebben genomen.

De verdere uitbreiding van de Unie tot ver buiten de grenzen van het Karolingisch concept en vooral de val van de Muur hebben Frankrijk opnieuw aan het twifelen gezet. Nieuwe gegevens hebben vragen opgewekt. Het nieuwe Duitsland telt dubbel zoveel inwoners als Polen, acht keer zoveel als België en anderhalve keer zoveel als Frankrijk, Italië of Groot-Brittannië.

Zonder de minste twijfel zal François Mitterrand de geschiedenis ingaan als één van de meest pro-Europese Franse presidenten. Maar was het niet diezelfde Mitterrand die als eerste reactie op de val van de Muur aankondigde dat hij contact zou opnemen met... Polen? Dat typisch tussenorlogse Europa van de immer wijzigende ententes is precies wat men met een stabiele Unie wenst te vermijden.

In dat veel ruimer Europa dreigt Frankrijk zijn eersterangsrol te verliezen. Frankrijk weet dat, Frankrijk voelt dat. Nogal wat Franse intellectuelen zijn eensklaps virtuozen van de desillusie van het Europa-idee geworden.

Veel hitte en weinig licht? Het lijkt erop. In Duitsland is er nog altijd een generatie politici aan de macht die de zichzelf opgelegde beperking van de macht als een na te streven doel beleeft. Duitsland vraagt nog steeds om "ingebonden" te worden, bij elke Europese top inviteert het - door middel van versterking van het Europese raamwerk - de andere Europese landen daartoe. Objectief heeft Parijs er alle belang bij hierop positief, zelfs enthousiast te antwoorden. Zelfverzekerdheid is vervangen door twijfel en aarzeling. Parijs is op de tast. Het roept het betere uit tot de vijand van - het toch onmogelijk te realiseren - beste.

In talloze Franse teksten wordt 'integratie' vervangen door 'integratieproces'. "If you don't know what it is, call it a system, if you don't know how it works, call it a process"? De Fransen aarzelen om in het groot te herhalen wat bij de oprichting van de supranationale Hoge Autoriteit van de EGKS hun

land en leiders zo inschikkelijk maakte: de kolen- en staalproductie van het Ruhr-gebied in de greep houden. De Europese omgeving waarin dit nu zou kunnen gebeuren verschilt grondig van die bij de aanvang van de jaren vijftig.

Frankrijk beleeft een crisis van nationale doelstellingen. Alleen kan het Europa niet leiden. De Frans-Duitse as is en blijft van essentieel belang voor verdere Europese eenmaking. Andere motoren zijn er niet, al was het maar omdat de Amerikaanse historicus F. Stern gelijk heeft wanneer hij beweert dat het Anglo-Duitse antagonisme het diepste in Europa is, met uitzondering misschien van het Pools-Duitse. Iedereen weet dat Duitsland gevaarlijk kan zijn als het te sterk is. Maar is het ook gevaarlijk als het te zwak is, zoals nu tijdelijk het geval is door de psychische, economische en budgettaire problemen van de eenmaking? Niets wijst daarop. In een later stadium en bij afwezigheid van een Maastricht II kan Duitsland de vrije hand hebben voor *Sonderwege* en *Alleingänge*.

Een deel van de Franse publieke opinie gelooft dat de geschiedenis onrechtvaardig geweest is voor hun land. De schrik voor een Duitsland als centrale Europese machtsfactor duikt opnieuw op. Eerder zei Frankrijk dikwijls 'Europa' wanneer het Frankrijk bedoelde. Brussel was een politiek vehikel voor eenzijdig Franse belangen. Vervolgens sijnelde het besef door dat de vroegere *Grande Nation* een luchtspiegeling was omdat Frankrijk nog slechts een middelgroot land was, weze het met kernwapens, onafhankelijke en eigenzinnige gedachten en een zetel in de Veiligheidsraad. Er is de verleiding om het EU-raamwerk dat germaanser is dan vroeger, tussen haakjes te zetten. Er is de verleiding om zichzelf de illusie van een zekere autonome grandeur voor te spiegelen. Er is de verleiding van 'la politique des mains libres'. In de praktijk betekent dit het smeden van een toenadering tussen Parijs, Londen en Moskou, waartegenover een as Washington - Bonn - Arabische wereld staat. Bij herhaling is deze nieuwe club de jongste jaren opgedoken. Er waren dergelijke affiniteiten naar aanleiding van Bosnië, Centraal-Europa, het embargo tegen Irak en de problemen in het Midden-Oosten. Dit lijkt veeleer op een teruggaan in de geschiedenis (een entente tussen Parijs, Londen en Moskou heeft in het verleden al drie keer bestaan), dan op het voorbereiden van de toekomst. Het is een keuze voor een heruitgave van het gevaarlijke, broeierige Europa van de wisselende coalities tussen staten. Is dit wat *la France profonde* wenst? Dat is de belangrijkste inzet van de presidentsverkiezingen, ook en vooral voor ons land met zijn ongemakkelijke geografie.